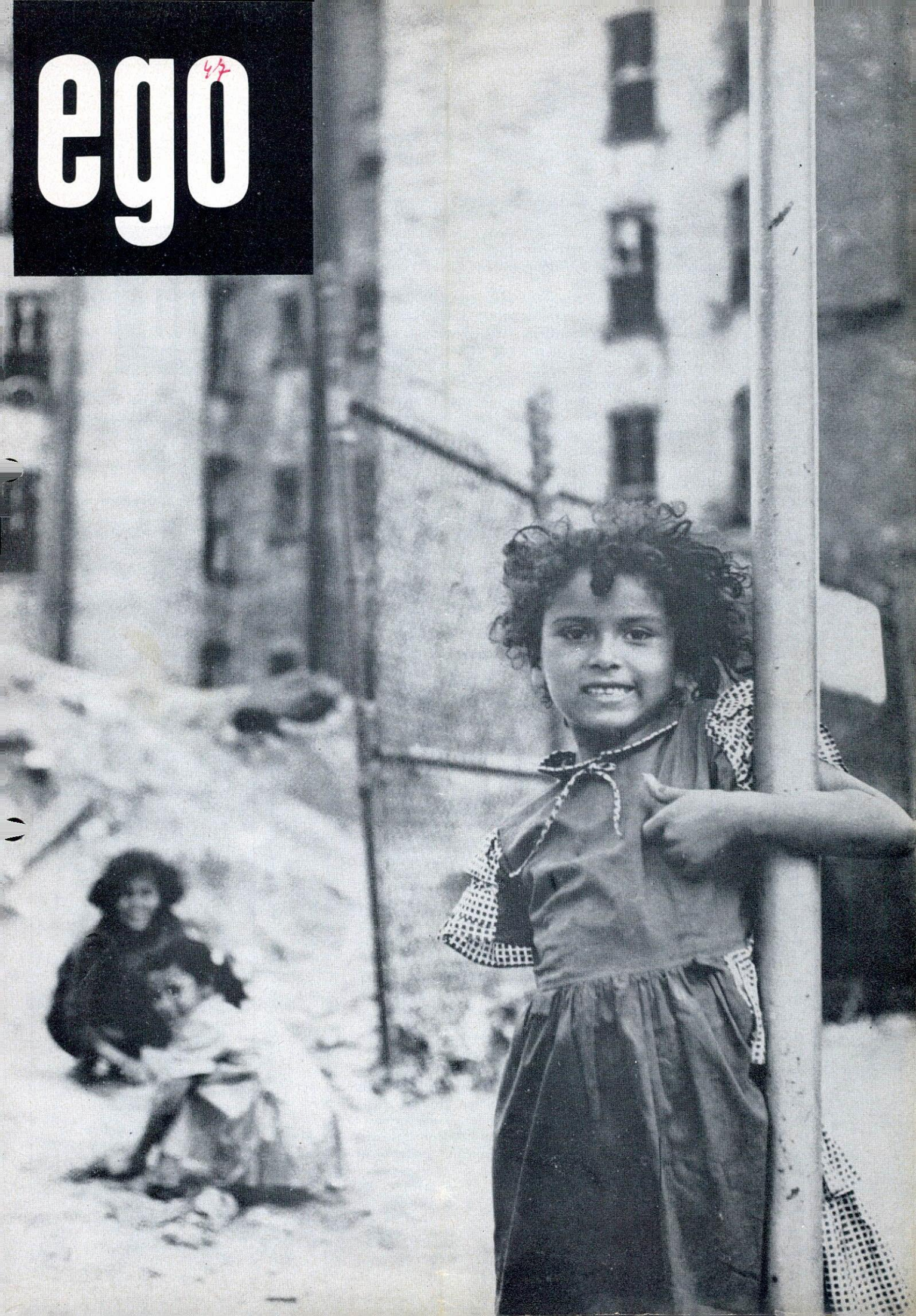

ego ^{4/2}

Het is voor buitenstaanders blijkbaar moeilijk om enig inzicht te krijgen in de politieke verhoudingen binnen het Humanistisch Verbond. Daarover bestaan allerlei misvattingen en we willen in dit nummer van Ego een steentje bijdragen om deze misvattingen op te ruimen.

Allereerst moet dan met grote klem worden gesteld dat het Humanistisch Verbond zelf geen politieke organisatie is en zijn leden op dit gebied niets voorschrijft of verbiedt. Het Humanistisch Verbond valt dus niet samen met een of andere politieke richting en men vindt in het Verbond mensen van verschillende politieke kleur.

Toch, dat moet worden toegegeven, is de politieke keuze in Nederland voor humanisten niet zo heel groot. Van de partijen die zoveel aanhang hebben dat ze met minstens één zetel in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd zijn er al direct vijf met een godsdienstige grondslag nl. KVP, AR, CHU, SGP en het GPV. De humanisten betwisten niet het goed recht van deze godsdienstige grondslag maar waar ze zelf ongodsdienstig zijn gevoelen ze geen behoefte zich bij deze partijen aan te sluiten. Er blijven dan nog vijf partijen over nl. de PvdA, de VVD, de CPN, de PSP en de Boerenpartij.

Om met de laatste te beginnen: hoewel onuitgesproken is dat toch eigenlijk ook een partij met een godsdienstig christelijke inslag met bovendien speciale interesse voor bepaalde bevolkingsgroepen. Humanisten zullen op deze grond wel weinig neiging hebben om zich bij deze partij aan te sluiten. Dan is er de CPN. We kunnen daar kort over zijn, de politiek dictatoriale grondslag van het communisme en de eenzijdige verkondiging van het dialectisch-materialisme zijn voor humanisten ernstige belemmeringen tot aansluiting bij deze partij. Dus blijven over: PvdA, VVD en PSP.

Deze drie partijen staan alle drie op democratische grondslag, twee ervan (de PvdA en de PSP) zijn socialistisch, de derde, de VVD is liberaal. De PSP staat op duidelijk pacifistisch standpunt en van deze partij kunnen dus slechts die humanisten lid zijn die en socialistisch en pacifistisch zijn. Dat is inderdaad met een aantal humanisten het geval en deze zijn dus als regel lid van de PSP.

Voor de overige humanisten blijft dus over de PvdA en de VVD. De keuze tussen deze beide partijen wordt dus vooral bepaald door de vraag of men voorstander is van een liberale ordening van het maatschappelijk leven of van een socialistische.

Het humanisme schrijft zijn aanhangers geen keuze voor. Naast de levensbeschouwelijke overwegingen spelen hier nl. vooral een rol de inzichten die men heeft t.a.v. allerlei praktisch-politieke problemen en die kunnen natuurlijk ook bij humanisten variëren.

Men vindt dan ook onder de leden van het Humanistisch Verbond zowel aangesloten bij de PvdA als aangesloten bij de VVD.

Het aantal van de eersten is groter dan het aantal van de tweede, de oorzaken daarvan zijn o.a.

- Het aantal PvdA'ers is in Nederland nu eenmaal belangrijk groter dan dat van de VVD'ers.
- Socialisten organiseren zich, ook voor doeleinden buiten de politiek, veel gemakkelijker dan liberalen. De laatsten hebben ongetwijfeld enige neiging tot meer individuele stellingname.
- De PvdA heeft een sterke aanhang onder bepaalde bevolkingsgroepen die een hoge buitenkerkelijkheid vertonen b.v. onderwijzers en geschoolde arbeiders.

Het leek ons goed om de lezers van Ego nog wat nader te confronteren met de mogelijkheden van politieke stellingname in het Humanistisch Verbond. Wij vroegen daarom een liberaal (Dr. E. Nordlohne) en een socialist (Prof. Dr. B. Schaper), beiden lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, eens wat meer te vertellen van het verband tussen hun politieke overtuiging en hun humanistische stellingname.

Men vindt hun artikelen elders in dit nummer.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 47 — maart 1966
3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Drie-
bergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Jan Brouwer
N. Haasbroek
W. Jesse
Henk J. Meier
B. Vuysje
T. Weerheym
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 5,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat

*De grauwe huizenblokken rijzen
loodrecht omhoog. Achter de schraal
verlichte vensters hokken de mensen
met tientallen op enkele vierkante
meters. De ouderen hangen verveeld
van armoede en ellende op de stoe-
pen voor deze woonkazernes. De
jeugd kan gelukkig nog spelen te-
midden van deze bittere armoede.
Dat is de negerwijk Harlem in New
York anno 1966. Voor dit Portori-
caanse meisje schijnt tenminste nog
de zon. Op haar gezicht is nog het
restantje van een lach. Over enige
jaren weet zij waarschijnlijk niet
meer wat lachen is.*

(Foto Leonard Freed)

Boy's Big Band met Piet Noordijk

De omstandigheden waarin de Nederlandse moderne jazzmusici moeten leven, zijn bepaald niet bevorderlijk voor prestaties van hoog niveau. Afgezien van één enkele, goed rondkomende combo (het Pim Jacobs' trio met Rita Reys) zijn alle jazzjongens gedwongen een groot deel van hun tijd aan andere bezigheden dan jazzspelen te besteden, willen ze althans een enigszins redelijk inkomen bereiken. De meesten van hen doen dat via werken in allerlei radio-orkesten en andere commerciële groepen, een enkeling tracht een volledige buitenmuzikale dagtaak te combineren met zijn jazz-activiteiten. Jazz is echter muziek die de volledige mens opeist. Nog afgezien van de noodzakelijke instrumentaal-technische vaardigheid, die alleen al een paar uur studeren per dag vereist, komt de gemiddelde jazzman slechts via veelvuldig samenspel met anderen (d.w.z. vaker dan één of twee keer per week) tot een volledige realisering van zijn creatieve mogelijkheden. In de tegenwoordige situatie is daar nauwelijks sprake van.

Direct samenhangend met die ongunstige situatie is de geringe belangstelling die het toch al weinig talrijke Nederlandse jazzpubliek kan opbrengen voor jazz uit eigen land. De fan constateert dat de Nederlandse musici ver onder het Amerikaanse niveau blijven en geeft zijn geld uit aan concerten of platen van topmusici uit de VS. De platenmaatschappijen en impresario's investeren uiteraard bij voorkeur in projecten waarvan ze behoorlijke revenuen kunnen verwachten, zodat Nederlandse musici slechts sporadisch in de platenstudio of op het concertpodium kunnen verschijnen. De musici krijgen dus weinig of geen kans om hun talenten tot ontwikkeling te laten komen, en daarmee is de vicieuze cirkel dan gesloten.

Toch zijn er de laatste tijd aanwijzingen dat die cirkel doorbroken zou kunnen worden. Het kwartet van pianist Misja Mengelberg met saxofonist Piet Noordijk is een groep die door de combinatie van onmiskenbaar talent en keihard doorzettingsvermogen ver is uitgegroeid boven wat vroeger beschermend het 'Nederlands niveau' werd genoemd. En dan is er Boy's Big Band.

Dit negentienmans orkest is ontstaan uit de Concert Jazz Band, een groep die ruim vijf jaar geleden voor één concert werd geformeerd. Dank zij de VARA, die er iets in zag en gedurende het seizoen 1961-'62 acht maandelijks radio-uitzendingen mogelijk maakte, groeide deze gelegenheidscombinatie uit tot een redelijk homogeen geheel, en dat alles met slechts één of twee repetities per maand en hooguit vier of vijf concerten per jaar. Behalve aan de VARA is het in de eerste plaats aan leider-arrangeur-componist Boy Edgar te danken dat de band een bestaansmogelijkheid kreeg. Hij wist de oudere radio-routiniers en de onbekookte jazz-

jongens bij elkaar te houden (overigens deden sommigen sinds 1961 de stap van de tweede naar de eerste categorie, maar dit terzijde), hij realiseerde steeds nieuwe plannen waardoor de band meer bekendheid en meer speelgelegenheid kreeg (concerten met Max Roach, Eric Dolphy en Benny Bailey, de trip van vorige zomer naar het jazz-festival van Antibes enz.) en hij zal ook ongetwijfeld de drijvende kracht zijn geweest die Artone ertoe bewoog het financiële risico van een lp — een Nederlandse jazzplaat, en dan nog wel een van een big band! — aan te durven.

'Now's the time' (Artone MGOS 9463) is een schitterend plaatdebuut. De zes stukken op de lp, vijf arrangementen van Boy Edgar en één van Theo Loevendie, worden vertolkt met meer vuur en overgave dan je van Nederlandse musici in je stoutste dromen had durven verwachten. De zevenmans saxgroep speelt met Amerikaanse allure (Edgar heeft er ook sublieme partijen voor geschreven), de ritmesectie overtreft zichzelf als begeleidend team en zelfs de kopergroep (het zwakke punt van de band, bij gebrek aan betere Nederlandse trompettisten en trombonisten) komt tot zeer behoorlijke prestaties.

Eenzame hoogte

Van de solisten staat alt- en sopraansaxofonist Piet Noordijk op eenzame hoogte; hij krijgt dan ook in elk stuk een paar chorussen toebedeeld. Noordijk bezit als weinig andere Europese musici het vermogen zich onder alle omstandigheden volledig te kunnen geven. Luisteren naar Piet Noordijk betekent innig contact met een kunstenaar die zijn gevoelens zonder enige reserve uit. Dat betekent niet dat zijn emoties als ongearticuleerde kreten naar buiten komen. Noordijks indrukwekkende technische capaciteiten en zijn bewonderenswaardig vormgevoel zorgen ervoor dat zijn improvisaties bijna altijd hecht gebouwde muzikale constructies zijn, waarin gevoel en verstand elkaar op boeiende wijze completeren. De andere solisten leveren prestaties van wisselend niveau, met gastbassist Dick van der Capellens gave improvisaties en Herman Schoonderwalts glanzende bariton solo in *Blues minor* als hoogtepunten.

De man die op de hele plaat zijn stempeel heeft gedrukt, is echter Boy Edgar. Het zijn in de eerste plaats zijn arrangementen, met hun combinatie van vrijheid (elke solist krijgt een behoorlijk aantal chorussen lang de ruimte) en gebondenheid (ieder stuk is, met de improvisaties erin verwerkt, als een hechte compositorische eenheid opgezet), die deze lp zijn volstrekt persoonlijke karakter geven. Alles bij elkaar betekent 'Now's the time' een enorme sprong vooruit in de Nederlandse jazzplatenproductie. Nog nooit eerder bereikte een Neder-

landse jazzplaat zo overtuigend het Amerikaanse niveau.

Kleiner werk

Wat kleiner Nederlands werk om mee te besluiten: op de ep CBS 5.723 speelt Louis van Dijk twee stukken op orgel met begeleiding van een groot orkest. Het hoedsje vermeldt wel Boy Edgar als arrangeur en leider van het orkest, maar vertelt er niet bij dat dit plaatje op dezelfde dagen als 'Now's the time' werd gemaakt. Dat is misschien maar goed ook; Boy Edgar wist kennelijk niet goed weg met Louis van Dijks vriendelijke, vaardige maar tamelijk oppervlakkige speeltant. De arrangementen halen in de eerste verte niet het niveau van 'Now's the time', en Boy's Big Band is ook aanzienlijk minder goed op dreef. Van de weeromstuit speelt Louis nog onsamenhangender dan anders. Een teleurstellend geheel, zelfs de geluidsbalans laat te wensen over.

De single Philips JF 327 742 (uit de Jazz Expres-serie) bevat twee stukken van de Wessel Icken All Stars uit 1956, die oorspronkelijk werden uitgebracht op de lp 'Jazz behind the dikes-3'. Het plaatje is vooral interessant als vergelijkingsmateriaal met 'Now's the time'. De Nederlandse jazz stond tien jaar geleden veel dichterbij de dansmuziek dan nu; een arrangement als dat van *Jeepers Creepers* zou tegenwoordig nauwelijks meer als jazz worden geaccepteerd. Er zijn ook wel positieve verrassingen: de voortreffelijk swingende slagwerk-begeleidingen van wijlen Wessel Icken, de krachtige trompetsectie met de gebroeders Van Rooyen (sindsdien naar het buitenland vertrokken) en zowaar een solochorus van de piepjonge Piet Noordijk, minder oorspronkelijk dan tegenwoordig, maar wel al fel en gedreven. BERT VUIJSJE

PIET NOORDIJK

HUMANISME EN POLITIEK

'Ik wilde graag twee artikelen, van een socialist en een liberaal, die ieder uiteenzetten, hoe zij vanuit hun humanistische levensovertuiging tot een politieke keuze zijn gekomen... Het moet een persoonlijk stuk zijn...'

Van een redacteur van een blad met de naam 'Ego', tevens hoofdredacteur bij de

door prof. dr. B. W. Schaper

Kla, Klu en KoMa, is zo'n 'persoonlijk' verzoek nauwelijks verwonderlijk en eigenlijk weinig minder dan een commando. Vooruit dan maar: ik, met mijn *ego* in 'Ego'.

Achteraf komen natuurlijk de moeilijkheden. Want om te beginnen ben ik bepaald niet op grond van een humanistische levensovertuiging tot mijn politieke keuze gekomen. Al kun je jezelf heel erg voor de gek houden, ik meen er wel zeker van te zijn, dat in mijn geval de politieke keuze er eerder was dan de levensovertuiging. Ja, sterker: die politieke keuze of overtuiging *was* in zekere zin mijn levensovertuiging.

Dat zit dus, wat de opdracht betreft, niet zo goed. In feite zat het misschien óók niet zo goed. Maar dat kon ik toen moeilijk weten. Er waren immers twee wereldoorlogen, een paar revoluties en een wereldcrisis voor nodig om daarin verandering te brengen. Vertel nu maar eens in 1800 à 2000 woorden, hoe dat in zijn werk is gegaan. *Zu Befehl, Kommandant!*

Drie mogelijkheden

Iemand, die als zoon van een vooraanstaand politicus opgroeit, heeft theoretisch drie mogelijkheden: hij 'volgt de voetsporen van zijn vader', zoals dat heet; hij gaat een radicaal andere richting op in de politiek; of hij gaat radicaal de politiek uit. In de praktijk pakt het meestal anders uit en wordt het een of ander

compromis. Jelle Troelstra, de zoon van Pieter Jelles, ging de kunst in — maar helemaal vrij van rode smetten bleef ook hij niet: gelukkig maar. De zoon van Henri van Kol, Indië-specialist van de oude SDAP en een *bon viveur*, de vader dan, blies zijn (trompet-) partij in het Leger des Heils. De jongste zoon van Schaper ging in de AJC.

Nu was dat niet zo'n club van halfzachte eitjes in gekleurde bloesjes als het tegenwoordig wel wordt voorgesteld. Zwaar op de hand waren we wel, inzake de 'liefde' b.v., die we hoogstens aan de hand van brochures van Koos Vorrink beoefenden. Persoonlijk had ik enige instinctieve argwaan tegen een over de oostgrens aangewaaide, wat zwoele cultuurmystiek. Maar in onze groep, waarin nogal wat echte jonge proletariërs zaten, waren we tamelijk revolutionair gezind — wat ik bepaald niet van huis uit had meegekregen.

Ook in de socialistische studentenclub waren we vrij steil in de leer. Voor sommigen onzer was Marx nog wel de profeet, maar dan speciaal de 'jonge Marx', waarmee tegenwoordig rooms-katholieke sociaalfilosofen paraderen, als was hij hún ontdekking en misschien wel hun heilige. Anderen liepen weg met Max Adler en andere Austro-Marxisten, die een aantrekkelijk samengaan betoonden van een filosofisch determinisme en een praktisch activisme. Weer anderen zwoeren bij Hendrik de Man en zijn psychologische theorieën. Er waren trouwens overtuigde religieus-socialisten onder ons, want de SDSC was al 'doorgebroken' ver voor de befaamde Doorbraak van 1946.

Kijk op leven

Voor de meesten van deze jonge socialistenvrij was hun politieke en maatschappelijke overtuiging oneindig meer dan een rationele politieke keuze. Of men nu dichterbij of verderaf van het Marxisme stond, het socialisme was een kijk op leven en wereld, een 'wereldbeschouwing', die levenshouding en levenspraktijk, ook in de meest persoonlijke dingen, in beslissende zin bepaalde en aan het bestaan richting en zin gaf. Daarbij stond de morele en historische noodzaak van dat socialisme, ondanks alle verwatering, vervalsing of verraad door de oudere generaties, voor de toekomst onwrikbaar vast. Kortom: voor jonge socialistenvrij uit de jaren '20 en '30, was het socialisme niet enkel een politieke mogelijkheid of wenselijkheid, maar een lichtend perspectief, dat misschien tijdelijk of plaatselijk verdonkere maar kon worden, maar dat toch onweerstaanbaar wees naar het 'beloofde land'.

Ontnuchtering

Ik herinner me nog de geschokte vertoewening van een jonge arbeider, toen ik in de jaren van de economische wereldcrisis, voor velen het lang verbeide

teken van de ondergang van het kapitalisme, schoorvoetend als mijn mening te kennen gaf, dat deze crisis ook wel een aan heel andere krachten en groeperingen ten goede kon komen dan het opmarcherende proletariaat. Dat was voor hem zo iets als geloofsafval en heiligschennis. Het is mij bijgebleven, niet alleen omdat die bezorgdheid later niet ongegrond bleek, maar bovenal, omdat ik betrokken was in de catastrofe van de Tweede Wereldoorlog aan de grote massamoord ten offer is gevallen. Ik hoop, dat zijn toekomstgeloof ook tegen die beprovingen bestand is gebleven.

Tallozen hebben metterdaad bewezen dat zij in dit socialistische toekomstgeloof voldoende vaste grond onder de voeten hadden om de dood te trotseren, al hebben niet allen, zoals een Sneevliet en zijn lotgenoten, tegenover het vuurpeloton de 'Internationale' aangeheven. Maar anderszids heeft die Tweede Wereldoorlog, met wat eraan voorafging en haar aan onmenselijkheid begeleidde, voor velen uit mijn generatie een ervaring betekend, waaraan alles, mensen en dingen, leven en wereld fundamenteel veranderd waren.

Men moet al heel erg buiten de realiteit gestaan hebben om in die jaren niet voor beslissingen van existentiële aard te worden geplaatst en op de kern van zijn bestaan te worden teruggeworpen. Dit betekende, dat men terugviel op die wezenlijke karaktereigenschappen en getuigenlijke gronden, die uitmaakten, waarom het in laatste instantie in het leven draaide en wat dit leven de moeite waard maakte. En dat was niet een of ander maatschappelijk ideaal of politieke ideologie, hoe wetenschappelijk, psychologisch of moreel verantwoord ook, maar dat was een min of meer ontwikkelde, in elk geval voor de wezenlijke levensvragen bestemde levensovertuiging.

Mijn ontwikkelingsgang is dan ook geweest van 'socialist' naar 'humanist'. Ik weet, daarin niet alleen te staan, maar ik ken er ook, die bij het christendom recht kwamen en zij waren er waarlijk niet minder om. Wat ik ook weet is, dat voor hen en voor mij, dat christen zijn — eventueel ook dat christen *en* humanist zijn! — meer betekende dan hun al of niet socialist zijn. U zit dus wel, dat de heer Lips, toen hij mijn 'ego' op commandeerde, een beetje aan het verkeerde adres was. Een kwestie van onjuiste communicatie, van kortsluiting dus? Dat zit nog.

En toch...

Men kan primair humanist of christen zijn en pas in de tweede plaats socialist, liberaal, conservatief, anarchist of 'provisoir' (voor een communist, althans in de geijte zin, ligt het wat moeilijker) en toch wel degelijk in zijn politieke en sociale visie geïnspireerd en ondersteund worden door zijn levensovertuiging.

Die communist als 'uitzondering' b

zoals de socialist het ziet

stigt of illustreert althans deze regel. Voorzover hij nl. communist in de strikt doctrinaire, totalitaire, Leninistische of alinistische zin is, levert hij zich met tijd en haar, met heel zijn ziel en zaligheid uit aan zijn socialistisch of communistisch, hier op aarde met alle middelen realiseren ideaal. D.w.z. aan een heilvat-idee, die van hem en zijn naasten n complete overgave eist en in de enige mens uitsluitend een instrument ziet, t desnoods moet worden prijsgegeven n de verbrijzeling door de Jaggernaut r Historie of gebruikt als mest op de liden van de Toekomst.

totalitaire ideologie

over deze totalitaire ideologie, waarvan het communisme niet de slechtste en ook niet de laatste variatie is, stelt humanisme zijn waardering van de enkele mens als onvervangbaar deel van elk menselijk geheel. Tegenover deze totalisering van politieke en sociale tegenstellingen en strijdfronten, stelt het humanisme zijn beroep op de solidariteit met mede-mens over alle verschillen en grenzen van klasse, natie, ras of geslacht, n kleur of geloof, heen. Voor de humanist geldt als hoogste criterium de menselijke waardigheid, die door en in geen enkele mede-mens geschonden mag worden en tot een zo hoog mogelijke graad moet worden opgevoerd.

Nu kan natuurlijk een liberaal of conservatief, voorzover hij althans democraat deze overtuiging even goed als uitgangspunt voor zijn politieke opvattingen nemen als een socialist. Er is dan ook niets dwazer dan te beweren, zoals onlangs in een humanistische kring gebeurd dat humanisme regelrecht tot socialistisch politicus moet voeren. Dat lijkt me

de relatie tot de democratie veel directer. Voor mij althans is de band van democratische gezindheid met mijn levensovertuiging veel dwingender.

Rechtvaardige verdeling

Maar desondanks meen ik toch, dat mijn sociale opvattingen omtrent een rechtsorde van de arbeid en een *partnership* van gelijkgerechtigden in het bedrijfsleven geïnspireerd en gesteund worden door mijn humanistische levensovertuiging. Of het nu gaat om zulke wijd reikende strevingen naar een vreedzame coëxistentie in de wereldverhoudingen en een rechtvaardige verdeling van de middelen tot een menswaardig bestaan over alle continenten, dan wel om zoveel dichterbij gelegen zaken als een verhoging van de kwaliteit van ons dagelijks bestaan, een zuivering van de atmosfeer, materieel en ook geestelijk misschien, waarin wij ademen moeten, om een verdergaande democratisering van de universiteit of van het leger: al die keuzebepalingen, die tot het terrein der dagelijkse politiek behoren, zijn op een of andere wijze verankerd in en worden gestimuleerd door mijn humanistische levensovertuiging, al zal de concrete vorm en de weg tot verwezenlijking van deze desiderata grotendeels bepaald worden door inzichten en ervaringen, die evenzeer door feitenkennis, milieu en omstandigheden beïnvloed worden als door een humanistische kijk op het leven.

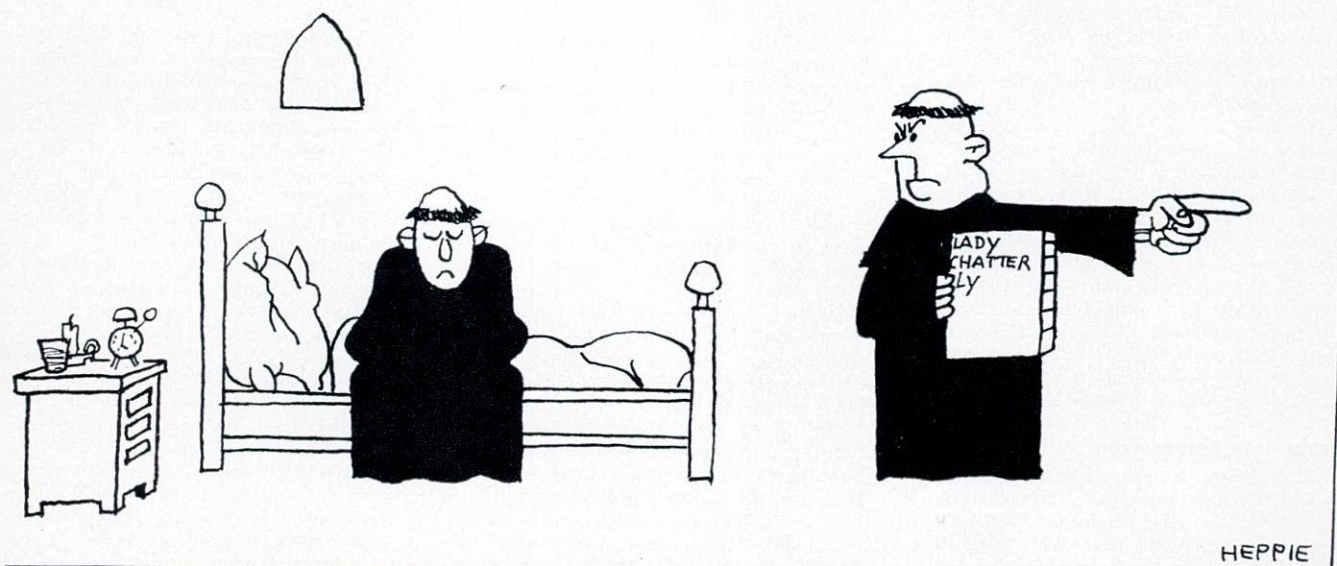
Of u dat nogal fragmentaire en willekeurig gekozen allegaartje van politieke en sociale wenselijkheden "socialistisch" wilt noemen, is niet zo belangrijk. Voor mij zijn ze dat in elk geval wel. Ik voel me daarbij zeker niet minder 'socialist' dan in de tijd, toen ik meende dat socia-

lisme te moeten 'uitdragen' in optochten met wapperende vlaggen en daverende strijdzangen, die je 's avonds nog op bed in je oren gonsden. Alleen voel ik me wel, bij dit zoveel nuchterder, zakelijker, minder idealistisch opgeschroefde socialisme meer op mijn gemak.

Geestelijke volwassenheid

Ik hoop dan maar, dat dit niet een bewijs van seniele aftakeling is maar veeleer van geestelijke volwassenheid. Ik wil maar zeggen: men kan met zijn socialistische opvattingen, op grond van zijn humanistische levensovertuiging, in het *hier* en *nu*, voor al diegenen, die als hongerigen en onderontwikkelden, als achtergeblevenen en vereenzaamd, als bedreigden en verlatenen, kortom als 'verworpenen der aarde' aan onze mede-menselijkheid appelleren, uit algemeen menselijke solidariteit op de bres staan, zonder daarbij te geloven, elk ogenblik klaar te moeten staan, zich 'ten laatste male tot de strijd te scharen'. Al moet ik bekennen ook weer niet zo'n nuchterling te zijn geworden om het niet doodzonde te vinden, dat het democratisch-socialisme zich van een van de prachtigste politieke strijdzangen, die de geschiedenis kent, de *Internationale*, heeft laten beroven.

Want wie in de wereld van heden met al haar tekorten en gevaren zijn ogen de kost geeft, zal bij alle nuchtere zakelijkheid toch wel tot de conclusie moeten komen, dat het zonder strijdbaarheid en waakzaamheid niet gaan zal. Er is voor onze hand, voor ons hoofd en voor ons hart nog veel te doen in deze aardse bedeling – en als humanist heb ik het gevoel, dat we het daar nu eenmaal mee moeten doen. Taken zijn er te over. Het is alleen maar de vraag, of er nog tijd genoeg zal zijn.

HUMANISME EN POLITIEK

Het was in de zomer van 1937, ik was toen 14 jaar, dat ik bij kennissen van familie mocht logeren. Op zich zelf is dat geen gebeurtenis van betekenis. Het bijzondere in dit geval was, dat die kennissen Duitsers waren en in Frankfort am Main woonden. Het was mijn eerste vakantie in Duitsland ('goed voor mijn

door dr. E. Nordlohne

Duits'); het zou ook mijn enige vakantie in Duitsland worden.

Verschillende herinneringen zijn blijven hangen. Aardige dingen, zoals een uitvoering van de opera Siegfried op een marktplein en leuke wijnzakjes in de oude, middeleeuwse binnenstad. Maar ook een misselijke herinnering is gebleven. Ergens in de buurt waar ik logeerde was een huis besmeurd, met rode verf. Er stond: 'Hier woont ein Jude'. De binnenstad was middeleeuws, met zijn geveltjes, maar vele Duitsers van 1937 waren ook middeleeuws, in hun vooringenomenheid. In latere jaren zou zelfs blijken, tot welke rampen dat leiden zou.

Het krenken van mensen omdat zij jood zouden zijn, omdat zij tot een minderheid behoren, dat was in 1937 een nieuwe ervaring voor mij. In Nederland had ik het nooit gemerkt; in Rotterdam, waar ik woonde, kwam zo iets niet voor. Het moest ook niet voorkomen. Dat begreep ik wel! Maar hoe dat dan te voorkomen? Van toen af aan is mijn aandacht voortdurend op dit soort onderwerpen gericht geweest. Ik heb zowel naar de kant van wat wij de levensovertuiging noemen als naar de kant van de politiek gezocht.

Verschil in opvattingen

Naar de kant van de levensovertuiging werd het steeds duidelijker, dat tussen de mens wiens huis te Frankfurt besmeurd werd, en de mens die deze daad verrichtte, tussen de vermeende jood en de ver-

meend-arische nationaal-socialist, alleen een verschil in opvattingen kon hebben bestaan, maar niet een verschil, los van ideeën. Mag een al dan niet vermeend verschil tussen mensen — waarbij niemand benadeeld werd — aanleiding zijn voor de een om het leven van de ander te verzuren? Heeft niet ieder, die geboren is, hetzelfde recht op een plaatsje onder de zon? Kan iemand er iets aan doen, dat hij ginds en toen ter wereld kwam? Is het vaderland van de een niet evengoed het vaderland van de ander, door het enkele feit dat beiden er — buiten hun wil en buiten hun schuld — op de wereld werden gezet?

Ieder heeft een gelijk recht. Geldt dit ook voor de opvattingen? Opvattingen erft men — geloof ik — niet; die maakt men zich eigen door overneming; kritiekloos vaak, maar soms ook terwijl men er zich rekenschap van geeft. Het is vervelend, als anderen verkeerd vinden, wat je zelf goed vindt. In het dagelijkse leven maak je het vaak genoeg mee; de strijd om het raampje open-of-dicht in de trein, de strijd om de radio aan-of-af thuis.

Er is ook de strijd om de kwaliteit van het werk van artiesten. In Frankfurt am Main, 1937, werden tentoonstellingen ingericht van kunst, die de leiders van de Duitse staat ontaard vonden. Het kwam ook voor, dat boeken werden verbrand, in het openbaar, bij wijze van veroordeling. Met welk recht beoordeelt de een, wat een ander mooi of lelijk moet vinden? En wat is het voor een mentaliteit, om iets wat je niet mooi vindt, dan maar te veroordelen als ontaard? Opvattingen over mooi en lelijk zijn erg persoonlijk. Zij worden bepaald door de eigen smaak, die geoefend en gevoelig gemaakt kan worden, maar die tenslotte toch erg aan de persoon gebonden is.

Een overtuiging

Elke mens heeft zelf weet van goed en kwaad, waarheid en leugen, schoonheid en lelijkheid. En hij heeft er recht op, een eigen oordeel over deze dingen te hebben. Hij heeft er ook recht op, om kritisch en onbevangen te staan tegenover het denken en doen van anderen. Dat is een overtuiging. Dat is geen systeem, waarvan de juistheid is bewezen. Ik vind hem juist, en dat is genoeg. Velen vinden hem juist, en dat is prettig. Het is een overtuiging, die gedeeld werd door geesten, waarvan ieder erkennen moet dat het grote geesten waren, zoals Coornhert en Erasmus, en dat is geruststellend. Het is de overtuiging die de naam 'humanistisch' heeft gekregen.

De humanistische overtuiging geeft richting aan je levenshouding, aan je houding tegenover anderen, individueel of als groep. Zij geeft dus ook richting aan politieke opvattingen. De centrale vraag wordt dan, hoe de staat moet worden ingericht, om misbruik van macht te voor-

komen. Hoe bereik je, dat zulke mensen de touwtjes in handen krijgen, die daarvan een redelijk en gematigd gebruik maken, tot nut van allen?

Dit is een moeilijk probleem. Bijna negens ter wereld bestaan redelijke regeringen, die gematigd gebruik van macht maken. In communistische en neutralistische landen bestaat een gemakkelijk en eenvoudig regeringssysteem; er is één partij aan de macht. Wie er anders over denkt heeft te zwijgen en zich te voegen. Iene partij regeert. Binnen die partij is een voortdurende strijd aan de gang tussen de mensen die de top bereikt hebben en de mensen, die de top willen bereiken.

Onbegrensde mogelijkheden

In een klein aantal westerse landen bestaat evenwel de vrijheid van politieke partijvorming, en in nog weer een klein aantal van hen wordt ook aan de kleine groepen een redelijke kans geboden om zich te uiten. De wereld kent landen met onbegrensde mogelijkheden, maar ook met onmogelijke begrenzdheden; landen met een catastrofaal kapitalisme en met kapitale catastrofes.

De oplossing van het probleem is alleen mogelijk bij toepassing van de idee van de Franse filosoof De Montesquieu. Hij begreep, dat de wetgever niet te ver rechter (in eigen zaken) mag zijn en dat de besturende organen in de staat niet tevens de wetten van de staat dienen te maken. De combinaties van bevoegdheden leiden tot willekeur en tirannie. De Montesquieu bepleitte daarom een staatsinrichting, waarin de bevoegdheden gescheiden zouden worden. De wetgevende macht zou in handen van de volksvertegenwoordiging moeten worden gelegd, de uitvoerende macht zou aan een voormoeten worden opgedragen, terwyl de rechtsprekende macht uitgeoefend moet worden door personen uit het volk.

De Montesquieu riep het besef wakker dat het staatsleven een zekere volmaaktheid zou kunnen bereiken. Voordien hadden de volkeren berust in onrecht, daarom onvrijheid en armoede als onvermijdelijks aanvaard. Maar De Montesquieu deed een beroep op de redelijke vermogens van de mens, waarmee de samenleving naar haar vervolmaking zou kunnen worden gevoerd.

Omstreeks 1848 hebben de ideeën van De Montesquieu toepassing gevonden ook in Nederland. De beweging die ons land meer vrijheid verlangde was liberalisme. Deze beweging bracht bovendien de man voort, die het vrijheidslangen in bruikbare wetten wist neer te leggen, dr. J. R. Thorbecke. Het liberalisme bestaat ook nu nog. Bij alles wat sedert 1848, sedert Thorbecke's grote den gebeurd is, bij alle veranderingen en om de liberale beweging, blijft vandaag het liberalisme de beweging, die het geheim van een redelijke staatsinri-

oals de liberaal het ziet

g kent en zich daarvan bewust is. Het egalisme wil ook vandaag scheiding van de machten en evenwicht van de machten in de staat. Geen nadruk op de voerende macht (zoals de rechtse groeperingen wensen), geen nadruk op de tgevende macht (zoals de socialistische linker zijde verlangen), maar een evenwicht van machten, opdat ieder het zijne krijgt.

Redelijke wens

Ieder het zijne. Dat is een redelijke wens, maar waarop heeft ieder recht? Heeft iemand recht op meer inkomen dan iemand? Mag de een meer bezitten dan de ander?

De wens is het antwoord erg eenvoudig. Alle mensen zijn mensen, zijn dus wezen aan elkaar gelijk, dus... dient er evenveel te verdienen en te bezitten. De ongelijkheid in inkomen en bezit komt bij velen een gevoel van wrok en onvrede. Er zijn politieke bewegingen, die tot konden worden, door alle nadruk te leggen op deze gevoelens van wrok en afkeer.

Een grote mate van gelijkheid in inkomen is te bereiken, door de genietende een groot inkomen zwaar te belasten, de genietende van een klein inkomen een slag te geven. Deze politiek wordt in Nederland gevolgd. Zij leidt tot een samenleving met groepen, die elkaar, zij het mokkend, verdragen.

Deze politiek tast de wortels van de gelijkheid niet aan. Een van de oorzaken van ongelijkheid ligt in het verschil van ieders prestaties. Nut is, wat lezer, nuttig vindt. Nut is niet een actief gegeven, door een waardemeter te bepalen. Een ding heeft nut, als u of ik aardig vinden en er iets voor zouden offeren om het te verkrijgen. Een ondernemer is hij, die dingen — of niemand naar omkijkt — weet te versieren in dingen waar wij graag een deel van ons inkomen voor afstaan. Een ondernemer vervoert of bewerkt dingen, of bewijst diensten, waardoor een samenleving zijn behoeften naar eigen wens en smaak kan dekken.

In 'normale' mens

Het humanistische inzicht, dat een mens een uniek wezen is, met een eigen doel voor mooi en lelijk, is een inzicht in de praktijk ontleend. Dat blijkt uit de praktijk, onder andere ook in het economische leven. Niet twee mensen besteden hun inkomen op dezelfde wijze, ook al denken zij evenveel verdienen, even oud en een even groot gezin hebben. Zij hebben wel allemaal behoefte aan een woning, aan voeding, kleding en tal van ruiksvoorwerpen, maar de een wil een woning met veel zon en de ander een woning met weinig zon. De een geeft veel lekker eten, de ander is met weinig tevreden. Er blijkt geen gewone mens, maar 'normale' mens te bestaan. Niemand

is aan het gemiddelde gelijk. Iedereen wijkt van het gemiddelde af, ieder is buitengewoon. Dat geldt voor alle aspecten van het menselijk leven, en dus ook van het economische leven.

Interessant is niet alleen dit grote onderlinge verschil, interessant is ook, dat elk mens behoefte heeft naar een eigen besteding van het inkomen. Toen er vlak voor, tijdens en na de oorlog rantsoenering van levensmiddelen, sigaren, snoep, textiel en wat niet al, bestond, en de meeste mensen ongeveer evenveel mochten kopen, ontstond toch een ruilhandel in distributiebonussen.

De drang om eigen behoeften naar eigen aard te dekken maakt de mens vindingrijk. Men zoekt naar de winkel waar het ding te koop is, dat men zo graag hebben wil. Die vindingrijkheid leidt er ook toe om te ondernemen. Tal van mensen nemen een bedrijf ter hand om behoeften van anderen te dekken. Als zij er niet in slagen, die behoeften te bevredigen, hebben zij onvoldoende omzet en moeten zij sluiten. Ondernemers, die de prijs als richtsnoer voor hun productie nemen, maken zich hierdoor dienstbaar aan de gevarieerde behoeften der besteders van hun inkomen. De mate waarin een ondernemer in deze dienende functie slaagt, kan een reden zijn voor zijn commerciële succes, en dus voor ongelijkheid in inkomen.

Een economische orde, die rekening wil houden met het unieke karakter van elke mens, een economische orde, die wil aansluiten bij een humanistische kijk op het wezen van de mens, moet ten minste rekening houden met de individuele aardheid van de behoeften en met de scheppende kracht die in vele mensen aanwezig is om in die behoeften te voorzien. Daarmee is natuurlijk lang niet alles

gezegd over de fundamenteën van een aanvaardbare economische orde. Men denke maar aan kwesties als de hoogte van de belastingen, de waardevermindering van het geld, de economische betrekkingen met andere volkeren, de zorg voor voldoende werkgelegenheid. Dat zijn allemaal belangrijke zaken. En er is meer.

Wens van de burger

Zoals het liberalisme de hoofdlijnen heeft getrokken voor een redelijke staatsinrichting, zo heeft het ook de hoofdlijnen aangegeven van een redelijke economische orde. Het liberalisme heeft zich gekend tegen de onderwerping van het economische leven aan de behoeften en grillen van de vorsten uit de 18e eeuw. Het wenste een economisch leven, dat in de eerste plaats rekening hield met de wensen van de burgers. Daarom werd de strijd aangebonden tegen alle belemmeringen, teneinde de weg vrij te maken voor een economisch leven dat zich nauwer zou kunnen aansluiten bij de reële behoeften der mensen. Het liberalisme bracht de vrijheid van ondernemen op veel grotere schaal dan vroeger het geval was geweest, open oog als het heeft voor de grote betekenis van de menselijke creativiteit, ook op het gebied van de productie. Bij het socialisme valt de aandacht meer op de vraagstukken van de verdeling.

Bij alle onvolmaaktheid, die aan elke menselijke activiteit verbonden is, en dus ook aan liberaal partijwerk, blijft het fundamentele motief van liberale staatkunde ontleend aan begrip voor het unieke, creatieve en tot oordelen bevoegde wezen van de individuele mens. Het blijft een staatkunde, die staat voor vrijheid in verantwoordelijkheid, voor verdraagzaamheid en sociale gerechtigheid.

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets gevoelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vult het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende (naam, voorletters, rang)
..... (landmacht/luchtmacht)

Registratienummer

Onderdeel

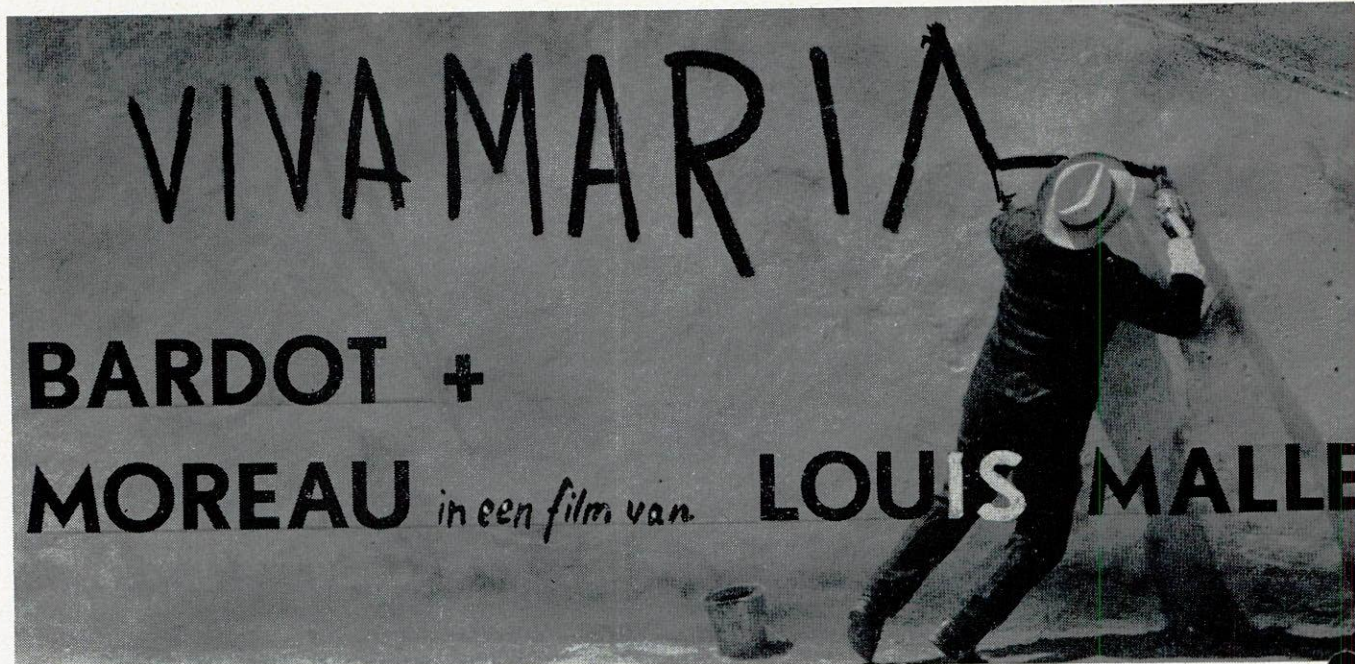
Gelegd te

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een Vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Thuisfront in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

Handtekening:

Bij het zien van *Viva Maria* denk ik onwillekeurig terug aan Elia Kazans verfilming van John Steinbecks scenario onder de titel *Viva Zapata*. Beide films vertonen meer overeenkomsten dan de titel alleen.

In 1952 maakte Kazan (*Tramlijn Begeerte*, *East of Eden*) de film *Viva Zapata* met in de hoofdrollen Marlon Brando en Anthony Quinn. Het verhaal speelt omstreeks de eeuwwisseling (1909) in een midden-Amerikaanse republiek, waar Emiliano Zapata (Brando) de opstand van de boeren tegen het dictatoriale regime leidt.

In 1953 komt Louis Malle (30-10-1932) van de Franse filmschool IDHEC. Het lijdt geen twijfel of Malle heeft Kazans

'nieuwe' film, was *Zazie dans le métro* (1960). Het jaar daarop volgde alweer een meer conventionele film: *Vie privée* over en met Brigitte Bardot. *Le feu follet* werd de geschiedenis van een zelfmoordenaar. De productie van deze film (weer met Moreau in een hoofdrol) deprimeerde Malle zo, dat hij ter opluchting besloot een oud plan te gaan realiseren: *Viva Maria*.

Meer dan sex-bom

Van de acteercapaciteiten van Jeanne Moreau was hij zich — als een van de eersten in de Franse filmwereld — bewust geweest. Brigitte Bardot had hij tijdens de productie van *Vie privée* ook leren kennen als méér dan een sex-bom: ze kón acteren. Hij besloot te proberen beiden samen te brengen in zijn nieuwste film. Iedereen voorspelde haat-en-nijd, moord-en-brand, water-en-vuur, maar Moreau en Bardot bleken het uitstekend met elkaar te kunnen vinden — ook buiten de opnamen.

Viva Maria speelt omstreeks de eeuwwisseling (1910) in een midden-Amerikaanse republiek, waar Jeanne Moreau en Brigitte Bardot (rondreizende cabaretiers) zich aan het hoofd stellen van een boerenopstand tegen het dictatoriale regime.

Tot zo ver lijkt het verhaal als twee druppels water op *Viva Zapata*. Malle terwijl Kazan een serieuze benadering van het verhaal en de heldenfiguur zo heeft Malle kennelijk Kazans bedoelingen parodiëren: zijn verhaal begint met snelle flitsen en tekent de prille jeugd van een Iers meisje, Maria (B.B.), die samen met haar vader keer op keer in de strijd tegen de Engelsen allerlei zaken de lucht laten vliegen: de rots van Gibraltar, een politiebureau, een fort — tot uiteindelijk (op de vlucht voor de wrede zuchtige Engelsen) belanden in Midden-Amerika.

Daar verliest Maria (door haar eigen handige explosie) haar vader. Ze vlucht alleen verder en komt terecht bij

FILMBESPREKING

film gezien en *Zapata* heeft in die tijd — toen Malle nog meer van films leerde dan nu hij zelf regisseur is — grote indruk op hem gemaakt.

Maar Malle ging zijn eigen weg. Hij werkte als eerste assistent bij commandant Jacques Cousteau tijdens de opnamen van diens bekroonde onderwaterfilm *Monde du Silence* ('55) en met minder succes als assistent-regisseur bij Robert Bresson ('56 - *Een terdoodveroordeelde ontsnapt*). In 1957 maakt hij zijn eerste eigen film: *Ascenseur pour l'échafaud* (Lift naar het schavot) waarvoor hij de Louis Delluc-prijs kreeg. In de hoofdrol: de door Edouard Molinaro in *Le dos au mur* (De rug tegen de muur) en door Malle ontdekte actrice Jeanne Moreau. Het jaar daarop volgde de geruchtmakende (ook in Nederland verboden) film *Les Amants*. Weer speelde Moreau de hoofdrol. Malle had inmiddels niet alleen erkenning gekregen, maar ook een etiket: hij hoorde bij de 'nouvelle vague'.

Echte 'nieuwe' film

Zijn eerste (en in feite enige) echt

dreizend kermisgezelschap. De partner van Jeanne Moreau (die óók Maria is in de film) pleegt uit liefdesverdriet moord en Brigitte neemt haar plaats. Beide Maria's leven er vrolijk op losse dorpen en steden waar ze optreden. Maar beider liefde (heel summier aanwezig) voor een jonge rebellenleider wordt hun noodlottig. De jongeman laat Moreau op zijn sterfbed beloven dat zijn revolutionair werk zal voortzetten en enige aarzeling stelt Brigitte haar kennis van explosieven en wapens in dienst van de opstand. Het hele circus schaart zich achter de beide Maria's en het hoeft niet betoog dat ze uiteindelijk de overwinning behalen.

Zonder amusement

Als Malle er geen kolder van had gemaakt, zou het een onverteerbare draak gebleven. Nu is de film in zijn beste momenten bijzonder amusant en met veel ritme gemaakt. Maar er zijn — jammer genoeg — ook ettelijke momenten waarin Malle probeert zijn verhaal te rechtvaardigen door een logische opbouw. Maar de regisseur die aan het eind een priester met zijn hoofd onder zijn arm laat gwandelen onder het mompelen 'Die uwtjes toch...' heeft voor de rest van zijn verhaal geen rechtvaardiging nodig. Daarom was bijvoorbeeld de introductie van de Jonge Held Die Sterft (om de verering van beide Maria's voor de reëteit aanvaardbaar te maken) totaal overbodig. George Hamilton kon in die rol gemist worden.

In feite is de film opgezet als een aanschakeling van — wat de Amerikanen menen — 'gags': incidentele grapjes, die is waar in een groot verhaal passen, maar het verhaal niet rechtlijnig volgen. Het gezegd: in een 'gewone' film moeten de 'incidenten' meehelpen de handeling op te bouwen. De incidenten zijn bouwstenen van het drama. Bij *Viva Maria* ligt het precies omgekeerd. Als ik een vergelijking uit de bouw nog even ga doortrekken: de incidenten in *Viva Maria* zijn alle op zich zelf staande huisjes. Die vormen — maar dat is een bijverschijnsel — een dorp of een stad.

Wat gemaakt

Wat *Viva Maria* (in die beeldspraak) meer dan een dorp dan een stad is geworden ligt waarschijnlijk aan de ambivalentie van de regisseur Malle, die enerzijds gewend is zijn verhaal te vertellen, anderzijds een artistiek 'relaxen' wilde en daardoor de positie uit het oog verloor.

Al met al: een amusante, soms enigszins overdadige, maar toch vlot gemaakte film. En — niet in het minst belangrijk — voor de Bardot-minnaars niet te missen maar oever.

Vant misschien moeten we *Viva Maria* niet wel meer zien als een film van Bardot & Moreau dan van Malle.

HENK J. MEIER

Driemaal Brigitte Bardot en Jeanne Moreau. De beelden spreken eigenlijk voor zich. Louis Malle heeft deze sterren van het Franse filmdoek op een onnavolgbare wijze tesaam gebracht.

Het Gangstermeisje

Kort samengevat komt 'Het Gangstermeisje' van Remco Campert neer op: Een verhaal over een schrijver die een scenario voor een film moet schrijven, dat nauwelijks kan, er althans op z'n minst zeer veel moeite mee heeft. Naam van de schrijver: Wessel Franken. Plaats van handeling: Menton, Zuid-Frankrijk. Andere aanwezige personen in 'Het Gangstermeisje' o.m.: De Engelse vakantieganger Peter met zijn vrouw Muriel. Jascha, de

BOEKBESPREKING

filmregisseur. Danny, de man van wie Wessel Franken het huis huurde, waarin hij verblijft. Max, de vriend van Danny. Niet concreet aanwezig maar 'Het Gangstermeisje' wezenlijk bepalend om: Leonie, de vrouw waarmee Wessel Franken getrouwd is en die hij in Amsterdam alleen gelaten heeft. Olga, de eerste vrouw van Wessel die hij eens achterliet en niet naar terugkeerde. De bassist die op een hotelkamer in Noordwijk leeft, bas half of geheel onder zijn bed. En ten slotte Wessel Franken zelf, in zijn herinnering als de man die verlangt, aarzelt, terugvalt, weer opkrabbelt, een houvast zoekt, een inzet wil, een inzet heeft. Een moment, soms langer, en daarna weer opnieuw zich zelf, alles en iedereen aftasten, gevoelen, etc. Conclusie: 'Het Gangstermeisje' is over het algemeen een uitzichtloos boek, Wessel Franken denkt, handelt, leeft in een vicieuze cirkel. Een boek dus waarin niet veel of schijnbaar juist heel veel gebeurt, maar waarin de hoofdpersoon duidelijk niet *verandert*??

Niet schijnbaar maar in werkelijkheid, en dan vooral feitelijk gezien, gebeurt in 'Het Gangstermeisje' inderdaad zeer weinig. Wessel Franken maakt wat aantekeningen, rookt, drinkt, slaapt, staat op, eet (o.a. yoghurt), bezoekt Danny en Max, verwondt zijn vinger in zijn huishouden, speelt wat met de in het huis gevonden revolver, praat met Jascha, met Peter, met Muriel, heeft Muriel (even) lief, belt zijn moeder op in Amsterdam, ontvangt een brief van Leonie, maakt de brief niet open, rijdt met Jascha naar Danny en Max uit angst dat daar iets onherstelbaars zal worden aangericht met zijn revolver die Max heeft meegepikt, laat de brief van Leonie steeds ongeopend, gaat naar bed, slaapt, droomt, gaat naar het station, vertrekt richting Amsterdam of wel keert terug naar Leonie...

Campert-figuur

Een al met al voor de lezer kleine reeks van weinig opzienbarende gebeurtenissen, ware het niet dat 'Het Gangstermeisje' een roman van Remco Campert is, dat Wessel Franken een specifieke Campert-figuur is: labiel, aanhoudende gekenmerkt

door depressiviteit, overmoedige vrolijkheid, gevoelens van relativiteit, cynisme, ironie, levend in het heden maar nooit en nergens helemaal los van het verleden. Door dit alles zijn de gebeurtenissen in 'Het Gangstermeisje' betekenisvoller dan men in eerste instantie zou kunnen vermoeden, en is de *verandering* in Wessel Franken een bij herhaling terugkerende realiteit.

Dit laatste te constateren is een lastige zaak omdat de verandering gespend is van elke extremitet, eerder dikwijls nauwelijks zichtbaar, laat staan meetbaar is. De oorzaak van deze 'onduidelijkheid' is m.i. de zeer kleine, voorzichtige, aanpak of inzet die Wessel Franken ten aanzien van het (zijn) leven heeft. Het is zelden een inzet die volledig wordt afgerond. Het begin is er wel steeds, maar bijna tegelijkertijd blijkt dat dit begin zeer sterk begeleid wordt door aarzeling, een neiging terug te vallen, toch maar alles bij het oude te laten. Met andere woorden toch weer verlamd worden door de angst die nu eenmaal altijd bij het nemen van een beslissing opdoemt. Het is bij Wessel Franken dan ook in wezen meer een houvast *zoeken* (de voorzichtige inzet) dan een volledig beethouden van iets, iemand of zich zelf, dat overheerst.

Hoe onvolledig ook een dergelijke wijze van leven moge zijn, het impliceert desalniettemin een veranderen, kan niets anders insluiten vanwege de grote intensiteit, de veelvuldige herhaling waarmee Wessel Franken zijn omgeving, zich zelf, verbuigt, aangrijpt, de intensiteit waarmee hij leeft, en hij mee wil leven. En direct ook weer niet schijnt te kunnen leven. Bij Wessel Franken is iets dan ook gebeurd als de daad gesteld is. Daarvoor en zelfs nog tijdens het doortasten kan hij nog altijd terugvallen. Of dat nu ondanks zich zelf, ondanks de ander, of juist dankzij zich zelf of dankzij de ander geschiedt, doet er weinig toe. Het is een werkelijkheid die voelbaar aanwezig blijft, alleen daarmee, weet Wessel Franken, heeft hij te maken. Een illustratie van dit verkeren in een grenssituatie is het gedeelte uit 'Het Gangstermeisje' waar Wessel Franken zich zijn vertrek uit Amsterdam herinnert. Een vertrek dat ook hij gewild heeft:

(...) 'Er was een ogenblik dat Wessel niet meer wist of hij op het punt stond te vertrekken of dat hij net was aangekomen. Zo had hij al vaker gezeten: met zijn moeder, met zijn eerste vrouw en nu met Leonie. Er was altijd een moment waarop men zichzelf en elkaar redeloos pijn moest doen. Maar dit paste nog in een verhaal, pas later werd alles verhaalloos. Heb je je pas bij je? vroeg Leonie. Jawel. Komt Jascha naar jou toe of ga jij naar Rome? Ik weet het nog niet. Kun je er geen rolletje voor mij inschrijven? Wessel zweeg. Ach barst, zei ze, het kan je ook niets verdommen wat er met mij gebeurt. Sorry, zei ze. Ik ben in de war, ik weet niet

wat ik wil, ik moet alleen zijn, maar nu je weggaat vind ik het verschrikkelijk. Die rotstations. Kom je terug? Mag ik bij je komen? Wessel zweeg; elk antwoord zou het verkeerde geweest zijn. Ze keek op haar horloge, ik hoop dat het kind nog slaapt, zei ze. Wessel wist zeker dat hij niet weg zou gaan. Hij wilde het al aankondigen, maar toen zei ze: het wordt tijd, reken maar vast af, en wist hij weer zeker dat hij wel zou vertrekken (...)

Noodsituatie

En daarna? Wie, wat en hoe ben je na een dergelijke beslissing? In dit geval: Wie, wat en hoe, is Wessel Franken nadat hij Leonie heeft achtergelaten? Antwoord: Alleen. Liever nog: Wessel Franken verkeert steeds in een acute noodsituatie. Het feit dat hij aan de geciteerde afscheidsceën terugdenkt op het moment dat hij zich, juist als consequentie van dat afscheid, alleen in Menton bevindt, is daar een bewijs van. Een arcering in wezen ook van het zelf met de consequenties zowel als met de situatie op zich moeten verkeren, wel zelf gecreëerd maar waarbij de gevolgen vooraf niet overwogen werden. Niet konden worden overwogen. Te veel immers eiste het nemen der beslissing op. Te sterke 'bevrijding', voor het moment zeker, echter ook gaf deze beslissing, om zich nu aan de nieuwe situatie te onttrekken. Een situatie die op z'n zachtst gezegd iets van de waanzin in zich draagt.

De oorzaak ligt in het half of in het geheel niet verwerkt hebben van het verleden, evenzeer als in de gegevenheid dat het heden niet zo nieuw of anders blijkt te zijn, en niet geïsoleerd bestaat. (Wessel Franken: 'alles heeft te maken met alles, als je je ogen maar openhoudt!'). En dat doet Wessel Franken. Het is op iedere pagina van 'Het Gangstermeisje' zijn teken van leven. In Menton, in Amsterdam, in zijn dagelijkse situatie en in zijn herinnering. Hoe wanhopig dit onderscheidings- en ontdekkingsvermogen soms ook maakt, intuïtief voelt hij dat dit voorwaarde is om tot een inzicht in zich zelf te komen, zich zelf bij stukjes en beetjes op te rapen, naast elkaar te leggen, in elkaar te passen. Voorwaarde om rond en in zich zelf weer iets van een *vorm* te gaan onderkennen. Een visie op wat is, wat gaat komen, te verkrijgen. Bijvoorbeeld het gangstermeisje waar hij dag in dag uit aan werkt, (filmisch) gestalte aan probeert te geven. Ook op de momenten dat hij schijnbaar niet werkt, tenminste niet daadwerkelijk schrijft en hij alleen maar denkt. Bijvoorbeeld aan en over Wessel Franken die in zijn pogingen in- en uitzicht te verwerven gelijktijdig geboren wordt, opgroeit met het gangstermeisje.

Logische ontwikkeling

Een logische ontwikkeling wanneer men bedenkt dat in 'Het Gangstermeisje' voor Wessel Franken leven gelijk is aan schrijven, en omgekeerd. Ook al ontkent hij dat

soms en wil hij zelfs wel eens van dat schrijven af. Overigens, om misverstanden te voorkomen, hij wil niet definitief van zich zelf af, ondanks zijn spel met de gevonden revolver. Wel zijn momenten van inzinking, gelijk met het eerder aangegeven — 'hoe wanhopig ook' — reeds werd aangeduid, hem niet vreemd. Soms lijkt hij niet meer te kunnen. Een toestand die evenwel dan weer 'verstoord' wordt door zijn hevig verlangen naar geordendheid, en zijn wilskracht daarin. Het blijkt bij voorbeeld uit de in vergelijking met zijn Amsterdamse tijd vrij sterke discipline die hij zich zelf oplegt. Een krachtige illustratie daarvan is het niet totaal terugvallen door een wondje aan zijn vinger, dat op een zo pijnlijke manier zijn alleen-zijn onderstreept.

Volledig beeld

Niet overal in 'Het Gangstermeisje', dat wil zeggen in dat gedeelte uit de roman dat handelt over het te schrijven scenario voor de gelijknamige film, komt de psychische toestand van Wessel Franken even sterk naar voren. Toch kan men zich als lezer een volledig beeld vormen van de figuur, nl. door het schijnbaar 'losse' verhaal 'De Bassist' dat in 'Het Gangstermeisje' is opgenomen. Leest men dat verhaal, dan realiseert men zich al zeer gauw dat dit projectie noch ideaalbeeld van Wessel Franken is. De bassist is gelijk aan Wessel Franken, Wessel Franken is gelijk aan de bassist, inclusief hun (gemeenschappelijk) decor der zee, mist, gestrandheid, benauwdheid voor en met het communicatiemiddel telefoon en hun (schaarse) momenten van gelukservaring. 'De Bassist' werkt al met al nergens afleidend, zelfs al speelt dit verhaal niet in Menton maar in Noordwijk, niet in een alleenstaand huis maar in hotel-pension en chrijft, meer probeert, de bassist muziek te schrijven en Wessel Franken een scena-

rio, roman of een kort verhaal, zoals over een bassist. Mocht men nog twijfelen aan de functie van 'De Bassist' dan is het misschien wel eens aardig zich af te vragen waarom dat verhaal in 'Het Gangstermeisje' cursief gedrukt staat...?

Happy-end

Het slot van 'Het Gangstermeisje' geeft geen Wessel Franken met een totale oplossing voor zich zelf, ook is er geen sprake van een afgerond scenario. Gangstermeisje zowel als Wessel Franken zijn voor de helft of iets meer, af. Doordat dit echter het resultaat is van het doorleven van een zelf geschapen isolement, en dit staat voor een Wessel Franken gelijk aan het (even) zich te boven komen, zich zelf en de ander weer zien, krijgt de roman 'Het Gangstermeisje' op het einde een moment iets van een happy-end, nl. daar waar het leven van Wessel Franken samenvalt met zijn schrijven, het produkt daarvan. Daaraan is voor Wessel Franken niet te ontkomen, het is evenmin te ontkennen. Daarvoor is de revolver in de hand van het gangstermeisje te zichtbaar. Een moment van geluk. Ook al komt de trein en rijdt hij richting Amsterdam, richting Leonie...

(...) *'Hij heeft een aantal dingen laten liggen in het huis in de oude stad: sokken, een vuil overhemd, een paar versleten schoenen en de brief van Leonie, nog altijd ongeopend. Hij heeft op het punt gestaan de brief open te scheuren, maar daar was het nu te laat voor. En hij heeft het gevoel dat het beter is om onvoorbereid op wat dan ook voor haar te staan. Terwijl de trein het station binnenrolt, knijpt Wessel zijn ogen dicht, spant zich tot het uiterste in en plotseling, één gelukkig ogenblik lang, is ze er weer, het gangstermeisje, ze kijkt hem lachend aan en terwijl ze hem aankijkt komt haar arm*

langzaam omhoog en in haar hand houdt ze een kleine revolver. Dan opent Wessel Franken zijn ogen en stapt de trein in, die erg vol is. Pas bij Aix krijgt hij een zitplaats.' (...)

Waarom opende Wessel Franken de brief van Leonie niet, kan men zich afvragen? Nu immers is een échec voor Wessel Franken beslist niet uitgesloten. Nee, inderdaad. Maar het feit dat hij weer naar Leonie terug kan keren betekent dat Wessel Franken een houvast aan haar denkt te hebben, en na zijn zelf-verkozen opsluiting, ook wil hebben. Hij gaat als het ware 'half' naar haar terug maar hoopt 'heel' met haar uit te komen. Niet zo'n dwaze sprong in dit verband. Op pagina 44 uit 'Het Gangstermeisje', Wessel Franken filosoferend over de (een) liefde:

(...) *'Het was als zwemmen, sommige vrouwen waren als een zee waarin je voor je leven zwom, anderen een zwembad op een rustig uur, je zwom wat heen en weer en hoewel het wel prettig was, verveelde het je toch al gauw en je kleepte je weer aan, kocht een reep chocola en liep niet helemaal tevreden terug naar huis.'* (...)

Zuivere detaillering

Behalve in 'Het Gangstermeisje' schreef Remco Campert eerder over Wessel Franken in 'Een ellendige nietsnut' en 'De jongen met het mes'. Beide verhalenbundels en nu dus in een roman. Verschil is er nauwelijks, m.i. vooral veroorzaakt door het feit dat Remco Campert in veel van zijn korte verhalen meer doet dan alleen maar een kort verhaal schrijven. Campert is Wessel Franken trouw gebleven. Heeft hem in 'Het Gangstermeisje' niet mooier of lelijker gemaakt dan hij was en is. Wel, maar dat is meer het gevolg van een onontkoombare ontwikkeling dan een verschil, is Wessel Franken sterker geworden in de zin van 'meer vorm krijgen'. Campert bereikt dit in 'Het Gangstermeisje' door een zeer zuivere detaillering der omgeving, het milieu in de ruimste zin, van Wessel Franken.

Ik denk in dit verband bij voorbeeld aan de koude voeten van Leonie en Wessel in de Amsterdamse stationsrestauratie, koude voeten nl. waarvan zij elkaar op de hoogte stellen (!), en in diezelfde ruimte de beschrijving van de aanwezigen, de asbak, sigarepeuk, etc. Een tweede factor waardoor Wessel Franken m.i. sterk voor de lezer staat is de zeer diepe crisis waarin hij zich in 'Het Gangstermeisje' bevindt en waarin hij langzaam en bewust aftastend een (uit)weg probeert te zoeken. Zelden geheel van zich zelf overtuigd, maar voortdurend met de innerlijke drang te leven, ook al is dat, en misschien juist wel daardoor, het leven van een anti-held...

DICK ZAAL

'Het Gangstermeisje' van Remco Campert is een uitgave van De Bezige Bij, te Amsterdam.

REMCO CAMPERT

De kleine revolutie

Deze maand geven wij René Luijpen met zijn verhaal 'De kleine revolutie' de ruimte in EGO. Tot onze spijt zijn enige verhalen door ruimtegebrek blijven liggen. Wij hopen de komende maanden de resterende verhalen te kunnen plaatsen.

Uiteindelijk besloot de leider van de samenzwering, tevens geestelijk vader van het plan, dat ze het zouden doen. Het moest. Hij huiverde bij het idee dat juist hij aan de reeks van revoluties die de wereld zoveel leed brengen, een nieuwe zou gaan toevoegen; er stonden evenwel grote belangen op het spel, deze revolte zou, in tegenstelling tot vele voorafgaande, werkelijk heil brengen...

Hijzelf, burgemeester van een grote stad, en merkwaardigerwijs lid van de oppositiepartij, zou de huldiging van de in het nauw gebrachte bevolking in ontvangst nemen... Als alles lukte. En waarom zou het niet lukken; was ooit een revolutie gesteund door zoveel belangrijke figuren?

Nu verbleekte de leider opeens, zweetdruppeltjes parelden op zijn voorhoofd, want zonder kloppen stapte zijn werkkamer binnen de man die, wist hij, hoofd was van de Geheime Dienst. Toen het gesprek was afgelopen haalde hij verlicht adem, want hoewel zij regeringsgetrouw waren, lag er ook voor de leden van de veiligheidsdienst zoveel voordeel in het plan, dat ook op hun steun gerekend kon worden. Stom van me, dacht de leider, te veronderstellen dat de politieke recherche er niet achter zou komen. Nu deze de goede zaak steunde kon veel vlotter gewerkt worden; het werd tijd voor de laatste bespreking.

Groot offer

'Mijne heren,' sprak de leider tot het presidium van twaalf mannen dat rond de tafel in spanning luisterde, 'u weet waar het om gaat. U kent het risico; we gaan op een verbijsterend simpele en originele wijze een probleem dat ons land al jaren kwelt, oplossen. Om ons doel te bereiken moeten we evenwel een groot offer brengen: We gaan,' en nu sprak de grote man onheilspellend langzaam, 'als het ware een stad, mijn eigen stad, van de aardbodem wegvagen; een naam die eeuwenlang betoverend heeft geklonken, die onweersaanbaar mensen aantrekt, die het symbool is van de sfeer en de levensvreugde van een van de meest geliefde steden ter wereld, gaat plaats maken voor iets dat kil en dor klinkt. Zetten wij nochtans door?' Twaalf armen vlogen omhoog, twaalf hoofden knikten vastberaden. Snel werd nu zaken gedaan; het aanvalsplan werd vastgesteld. Daarna slopen de dertien samenzweerders, allen notabele en prominente figuren, heen.

Hoe de cadet Sinomiz zo kalm kon zijn snapte niemand van zijn vrienden; hij zat rustig zijn pistoolmitrailleur wat op te wrijven terwijl zij zenuwachtig ijsbeerden door de kille bunker vlak bij het strand, geplaagd door verwarrende gedachten; aan de ene kant trots dat de gouverneur hen had uitgekozen voor de eerste actie in deze 'kleine revolutie', aan

de andere kant bang voor een mislukking, die zonder twijfel de gouverneur ten val zou brengen, en een onherroepelijk en vroegtijdig eind zou maken aan hun nog prille militaire loopbaan.

De man die in de hoek op een strozak kronkelend zijn boeien trachtte los te maken was kabinetschef van het departement waar het om ging; groep 1 had zijn werk goed gedaan! Simoniz keek op zijn horloge; groep 2 kon nu elk ogenblik komen, kwam ook leerde het geluid van naderende jeeps in de nachtelijke stilte hem. Wachtwoorden werden uitgewisseld, en een ogenblik later deelde de trouwe ambtenaar de strozak met zijn al evenzeer kronkelende secretaris-generaal. Het hing van groep 3 af of de beide gekluisterde heren straks eerbiedig opzij zouden rollen om ruimte te laten voor hun minister...

Nu begon ook Simoniz' hart sneller te kloppen. Hij nummerde zijn mannen; ieder kende zijn taak; de drie jeeps zetten zich in beweging. Het was een verbaasde minister die drie kwartier later gekleed in een krijsgewangenoverall en met een blinddoek voor dezelfde weg terug reed. Daar hij in zijn politieke loopbaan geleerd had zich snel te herstellen van plotselinge schokken, kon de bewindsman een glimlach nauwelijks bedwingen toen hij twee van zijn naaste medewerkers in diep-ongelukkige toestand aantrof: verontschuldigend naar hem en tegelijk moeilijk naar de dreigende vuurwapens kijkend.

Duistere machten

Wat daarna gebeurde deelde zelfs des ministers ogen uitpuilen: Een lange tafel, bedekt met een groen kleed werd binnengedragen, formulieren, wetboeken en een schrijfmachine erop gezet, een bandrecorder aangedragen, en drie hoge zetels er achter geplaatst. Het angstzweet brak de drie gevangenen uit; zou hier werkelijk in alle verborgenheid een bloedgericht worden gehouden? Wat hadden deze militairen tot doel, wie zat hier achter, zouden de andere leden van het kabinet hetzelfde lot ondergaan?

Dertien mannen, allen goede bekenden van de minister, traden binnen, de burgemeester van de hoofdstad des lands voorop. De rebellen maakten de minister duidelijk wat er van hem verwacht werd: Een wetsontwerp moest worden opgesteld, de raad van samenzweerders dicteerde zijn plan aan de volkomen van hun stuk gebrachte ontvoerders. En hoe logisch leek dit wetsontwerp; de minister kon niet begrijpen dat hij dit compromis zelf niet had kunnen bedenken; zijn ondergeschikten kregen haast plezier in het accuraat uitwerken van de nieuwe wet, en tenslotte werd champagne gedronken op de goede afloop. Tot hun teleurstelling gingen de drie mannen daarna toch weer achter slot en grendel.

Het cadettencorps was tevreden over de gang van zaken. Met een eigenwijs volleerd gezicht zette de toekomstige lui-

tenant Simoniz de tactiek uiteen van de volgende actie: het bezetten van de radiozenders. Tot nu toe was alles veel nuchterder en kalmer gegaan dan hij gehoopt had. Andere revoluties, waarover ze gelezen hadden in hun boeken over krijgssleer, verliepen veel romantischer. Met een gebaar van verveling werd de portier van de studio, die zonder vragen de poort voor de jeeps had geopend, opzij geschoven en in zijn eigen kelder opgesloten. Snel werden telefoon- en schakelzaal bezet. Het noodzakelijke technische personeel, vakkundig van hun bed gelicht, wachtte teleurstellend op wat komen ging.

Psychologisch inzicht

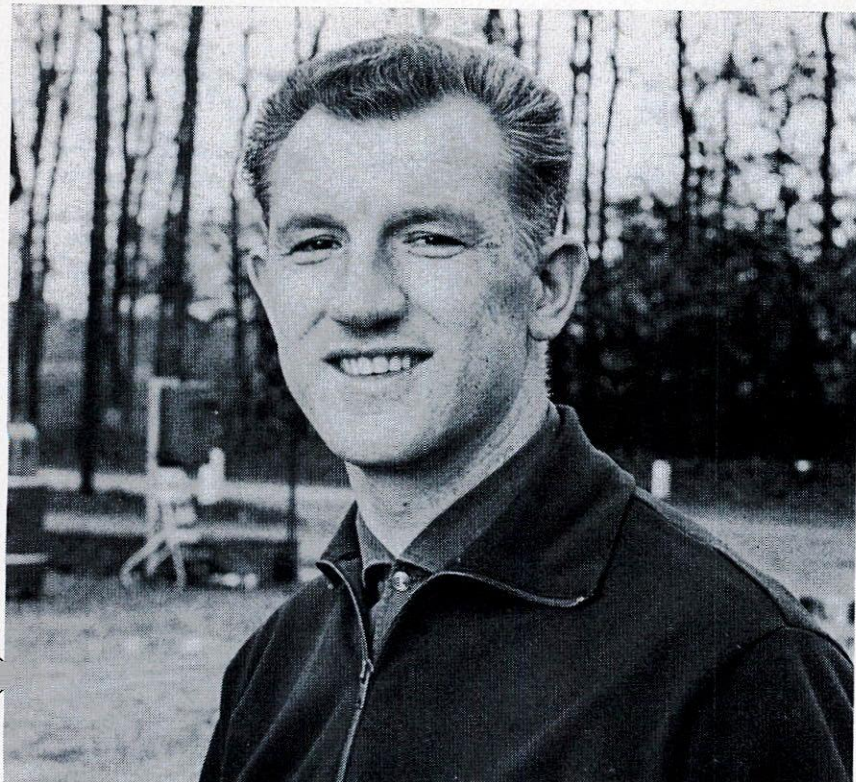
Maar hoe vergisten Simoniz en zijn makkers zich. Hoe onderschatten zij de tactiek en het psychologisch inzicht van de leider! Hoe weinig beseften zij dat hun aandeel in de revolutie maar zeer gering was, dat ze slechts op padvinderachtige wijze wat ruw werk moesten verrichten, maar dat de werkelijke opzet nauwelijks steunde op militair ingrijpen. Want voor de beslissende fase van de strijd gebruikte het comité van dertien heel andere krachten...

'Alles,' sprak de leider bij het aanbreken van de dag tot zijn getrouwen, 'hangt af van mijn radiospeech, maar evenzeer van uw kunst vanmiddag de menigte te leiden. Vrouwe Fortuna schijnt met ons te zijn. Mijne heren, we gaan beginnen. Leve het vaderland, weg met de zoete naam van de stad die wij voor het algemeen welzijn gaan offeren. Ik val aan, volg mij!'

De persbureaus hebben de opeenvolgende gebeurtenissen van die dag nauwelijks kunnen bijhouden; extra-editie na extra-editie verscheen, vele journalisten werden vroegtijdig grijs, vele hoofdredacteuren kaal. Eerst legde de leider van de 'kleine revolutie' zijn plannen uit aan het volk, de gouverneur van de militaire academie bezette met zijn jongens de belangrijkste plaatsen van de residentie. De samenzweerders vertrokken ieder naar een andere provincie om zich aan het hoofd te stellen van de geestdriftige menigten die, met hun volksvertegenwoordigers in hun midden, oprukten naar de regeringsgebouwen. Bijgestaan door het leger leidde de politie de massa's. Men verzamelde zich rond de parlamentsgebouwen.

Tenslotte betrad de minister van Binnenlandse Zaken, geflankeerd door twee ambtenaren en omgeven door dertien aanzienlijken het gebouw van de volksvertegenwoordiging. Onder andrang van het volk aanvaardde de Tweede Kamer onmiddellijk het nieuwe wetsontwerp: Amsterdam hield op te bestaan en werd gevoegd bij de nieuwe zelfstandige gemeente Bijlmermeer. In alle eenvoud van dit plan was het nu mogelijk het vreselijke woningprobleem op te lossen.

RENÉ LUIJPEN

Jonge, talentvolle bondscoach

In ons soms zo enge sportwereldje is een opvallende tendens te bemerken. De Nederlandse sportbonden die jarenlang uitsluitend met buitenlandse trainers en coaches geschermd hebben, als waren zij alleen zaligmakend, varen een andere koers. Zij zien in dat aan deze buitenlanders, hoe vakkundig deze ook kunnen zijn, toch vele nadelen kleven; nadelen die zich vaak veel later openbaren.

Het afgelopen jaar zijn twee grote sportorganisaties omgezwaaid; de KNVB en de KNZB hebben nu als topman een Nederlander in dienst. Georg Kessler heeft in december met veel enthousiasme de failliete boedel van Dennis Neville overgenomen; Rob Kerkhoven voert iets langer het bewind in de KNZB.

Georg Kessler heeft zich in ons land zeer snel naar de top opgewerkt. Zijn wieg stond in een piepklein voorplaatsje van Saarbrücken. Zijn vader was een Duitser, zijn moeder Nederlandse. Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kwam de familie Kessler naar Nederland. Georg groeide op in Zuid-Limburg; bezocht daar de lagere school, de ULO, voetbalde in Maurits en Sittardse Boys, maar vertrok weer even snel als hij hier was gekomen naar zijn geboorteland.

Noodgedwongen vertrek

Het was een noodgedwongen vertrek; Georg Kessler ging naar de Sporthochschule in Keulen. Daar wilde hij zijn trainersdiploma halen. Twee ernstige knieblessures sloten namelijk een mogelijk grote toekomst als voetballer af.

'Ja, waarom ging ik naar Keulen en be-

zocht ik geen cursus in ons land. Ik voelde me op dat moment meer Duitser dan Nederlander. Dat kan ik overigens nu niet meer zeggen. Mijn voetbalcarrière was voorbij. Ik wist het. Aan beide knieën was ik geopereerd. Beide menisci waren er uitgehaald. Maar ik moest wat doen en wilde vooral in de voetbalsport mijn brood verdienen. Een functie als trainer leek me wel. Omdat ik de Duitse taal toen beter sprak dan het Nederlands was Keulen voor mij geschikter. Bovendien en dat was toch doorslaggevend, waren ze in de jaren vijftig in West-Duitsland verder dan hier.'

Georg Kessler slaagde zonder enige moeite aan de Keulse sportschool. Zo goed zelfs dat hij daarna een jaar zelfstandig als docent aan de Hochschule werkzaam was. Zijn naam was gemaakt in West-Duitsland.

Dettmar Cramer één van de voetbalpedagogen bij onze oosterburen zag iets in hem. Kessler kreeg de jongste voetbaljeugd onder zijn hoede. Het Westduitse scholierenelftal, geformeerd uit spelers van 14 en 15 jaar, kreeg Kessler als coach. Datzelfde jaar nog kwam het eerste succes. Op Wembley versloeg het de Engelse scholieren met 2-1.

'Toen ik hier kwam voelde ik dat als een groot gemis voor het Nederlandse voetbal. Hier ving men de jongens toen niet op. Een speler moet zich aandienen. Een trainer moet zo'n jongen reeds vroeg ontdekken. Niet als hij zeventien is of achttien maar veel eerder. Talentvolle jeugd is reeds op veertien- en vijftienjarige leeftijd rijp om in een selectieploeg te worden opgenomen. Je moet het talent

bundelen, wanneer je de jongens weer uit elkaar laat gaan, komen er niet veel bovenuit. Vergelijk maar eens de namen van de UEFA-jeugdelftallen van de laatste tien jaar met die van het Nederlands elftal. Je zult zien dat weinigen de echte top hebben gehaald. In West-Duitsland is dat percentage veel hoger. Ze klimmen daar op van scholieren-UEFA-jeugd en een soort Duits Jong Oranje tot uiteindelijk het nationale elftal. Daarom ben ik in september 1964 hier in Zeist meteen met de opleiding van een Utrechtse jeugd ploeg gestart. Het waren jongens van veertien en vijftien jaar. Op het ogenblik gebeurt dat in meer districten. We hebben nu vier districtstrainers in dienst. Het moet heel langzaam groeien,' zegt Kessler.

Vreselijk jammer

Twee jaar heeft Kessler tijd en gelegenheid gehad om deze belangrijke zaak voor het Nederlandse voetbal voor te bereiden. Nu ontbreekt hem daar de tijd voor. Het Nederlandse elftal, Jong Oranje en het amateurteam vragen teveel aandacht. 'Ik vind het vreselijk jammer dat ik met de jeugd niet meer kan werken. Je kunt namelijk niet alles in je handen houden. Natuurlijk houd ik de supervisie, maar binnen afzienbare tijd komt hier een trainer speciaal voor de jeugd. Er zijn veel sollicitanten. Wie het wordt weet ik echt niet.'

Georg Kessler werkt nu al weer enige maanden met de A-ploeg. Hij is na de oorlog de jongste trainer die een dergelijke functie in de KNVB vervult. In deze maand speelt het Nederlands elftal zijn eerste landenwedstrijd tegen West-Duitsland; in april de 100ste derby tegen België en in mei gaat Oranje in Schotland op bezoek.

'Het is een interessant programma. Ik zie deze wedstrijden slechts als een voorbereiding. Je moet als trainer ergens naar toe werken, naar een top. Die top ligt voor het Nederlands voetbal pas in 1970. Dit jaar hebben we de boot naar Engeland gemist. Het moet in 1970 mogelijk zijn om de eindronde van het toernooi om het wereldkampioenschap te halen. Me dunkt er is hier talent genoeg. Laten we daarom niet zo zeer naar de uitslagen van die wedstrijden alleen kijken. Voor mij gelden ook nog andere normen. Wanneer we met klein verschil van West-Duitsland zouden verliezen, maar het vertoonde spel zou een openbaring zijn dan mag men deze nederlaag niet veroordelen. Vergeet niet dat pas in 1969, wanneer de voorronden worden gespeeld, de punten gaan tellen. Eerder is het slechts bijzaak, al wil ik niet ontkennen dat je natuurlijk ook eens moet winnen. Anders gaat de "Schwung" eruit.'

Georg Kessler heeft in de KNVB de zaken stevig in handen. De commissies bestaan niet meer. In Zeist kunnen ze hem niet meer missen. WIM JESSE

Overpeinzingen

Het artikel in het septembernummer van Ego, getiteld 'Ze smalen op de kerk' is voor mij aanleiding geweest tot de volgende overpeinzingen.

Sinds het einde van de middeleeuwen heeft de mens andere waarden, een andere benadering van de zin van het leven trachten te vinden. Deze drang naar geestelijke vrijmaking heeft zich verder doorgezet in het tijdperk van de verlichting. Een van de uitingen van deze 'renaissance' was een geestelijke stroming die bekend werd onder de naam 'humanisme', een stroming waarin afgedaan werd met de negatie van de mens en waarin de typisch menselijke facetten meer op de voorgrond traden. Facetten en eigenschappen waarmee de mens geschapen was en die op zich zelf niet onnatuurlijk of zondig waren.

Wij leven nu een 6 à 700 jaar na het ontstaan van deze geestesstromingen en in deze eeuwen is toch wel het een en ander gebeurd, waaruit het tegenwoordige mensbeeld is ontstaan. Vooral de tweede helft van de twintigste eeuw, de jaren na de Tweede Wereldoorlog, heeft op dit gebied een enorme ontwikkeling te zien gegeven, een ontwikkeling waarvan het einde nog niet in zicht is.

Nu, in deze tijd, wordt ernst gemaakt met begrippen zoals o.a. het vrij en gelijk zijn in rechten van ieder mens ongeacht ras, huidskleur, nationaliteit of religie.

Begrippen die ontstaan zijn in de renaissance, begrippen die geleid hebben tot de formulering van de 'Verklaring van de Rechten van de Mens' in 1948. Gedachten, waaraan de namen van onster-

felijken verbonden zijn. Wie denkt in dit verband niet aan Voltaire, Descartes, Rousseau en Montesquieu?

Groeiende complexiteit

De steeds snellere ontwikkeling van de samenleving met de als gevolg hiervan groeiende complexiteit van problemen waarmee de mens van nu geconfronteerd wordt, vereisen naar mijn overtuiging een inspanning van alle krachten die ingeschakeld kunnen worden om die mens tot steun te kunnen zijn: rooms-katholieke, protestants-christelijke, islamitische en humanistische.

Waarom eigenlijk niet? Wie is de mens die mag bepalen wat wel of niet mag? Voor zich zelf? Jazeker, voor zich zelf wel, maar mag hij dat ook voor een ander?

Wanneer wij de Nederlandse bevolking beschouwen naar kerkelijke gezindte, kunnen wij op grond van de laatste gehouden volkstelling deze in drie min of meer gelijke delen verdelen.

- een deel belijdend rooms-katholiek,
- een deel belijdend protestants-christelijk,
- een deel bestaande uit:
 - katholieken en protestanten die niets meer aan het geloof doen;
 - niet-gelovigen, mensen die zonder direct agnostisch te zijn, de problemen die zij zonder twijfel ook hebben, niet vanuit enig religieus dogma benaderd willen zien.

De Nederlandse militair kan worden beschouwd als het exponent van het Nederlandse volk. In de militaire organisatie

vindt men de in het volk levende denkrichtingen in ongeveer dezelfde samenstelling, dezelfde verhoudingen terug. Het ethisch fundament, de sociale perceptie wordt toch voor een belangrijk deel in het gezin gevormd, en ook de zonen uit de groep niet-religieuzen zijn niet vrijgesteld van de vervulling van dienstplicht. Het argument dat allen met vrucht geestelijke verzorging genieten, de rooms-katholieken bij de aalmoezenier en alle niet-katholieken bij de legerpredikant, gaat in deze tijd hoe langer hoe minder op.

Autoriteit van legerpredikant

De autoriteit van de legerpredikant is zelfs voor belijdende protestanten geenszoon meer aanvaarde zaak. Immers wat is het woord van een gereformeerde dominee voor een hervormde? Wat is in dit verband de waarde van het woord van een hervormde dominee voor een gereformeerde? Er zijn nog meer denominaties: luthersen, remonstranten, doopsgezinden, om er maar enkele uit de grote hoeveelheid te noemen.

Wat is het woord van een bepaalde legerpredikant voor deze groepen?

Vast staat dat het moeten 'ondergaan' van confessionele geestelijke verzorging bij vele militairen uit niet-belijdende gezinnen op weerstanden stuit en dikwijls aangevoeld wordt als een vorm van geestesdwang die niet meer in deze tijd behoort. Voor deze groep tracht, naar ik meen, de humanistische geestelijke verzorging in een behoefte te voorzien.

De strekking van de aangehaalde artikelen uit 'De Banier' en 'In 's Koningsrok' geeft blijk van een zekere mate van ongenueanceerd denken en onverdraagzaamheid. De gehele geschiedenis door, heeft het ongenueanceerde denken de mensheid niet veel goeds gebracht, terwijl het christelijk normbesef juist de verdraagzaamheid en hiermede het genueanceerde denken benadrukt.

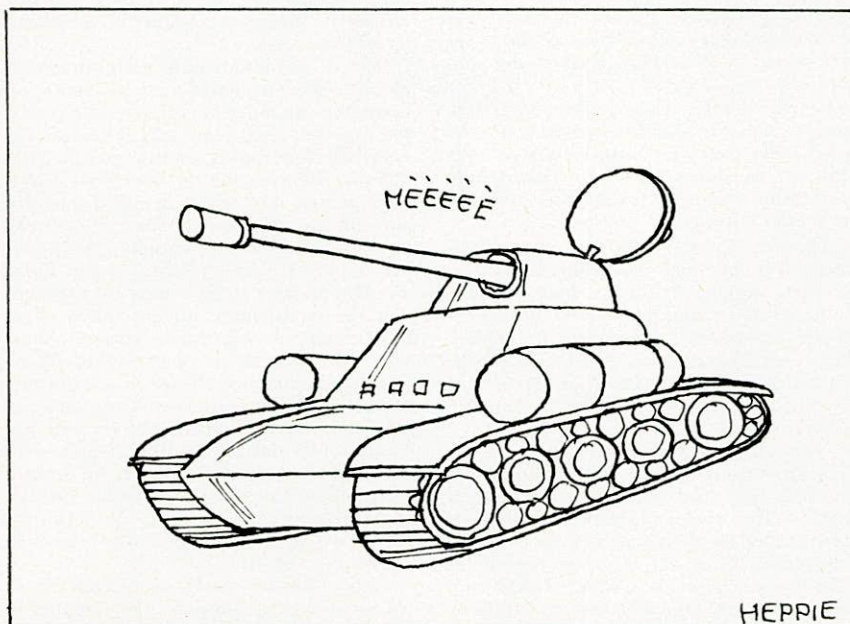
Zolang de mens, ongeacht welke levensbeschouwing of religie hij aanhangt, met de geheven vinger speurend rondwaart, (gewoon lopen kan in zo'n geval niet) klaar om deze vinger te richten op de echte of vermeende zondaar om deze hiermede als iets minderwaardigs te kwalificeren, komen wij in deze wereld niet veel verder tot de oplossing van de als maar groeiende problemen.

Alleen met de erkenning dat een ieder anders is en ook het recht heeft anders te zijn, anders denkt dan de ander en met inachtneming van het uit deze erkenning volgende respect voor die ander, kunnen wij in de samenleving komen tot een werkelijk samenleven.

Een wijzende vinger is dan een wig die de mensheid uit elkaar drijft.

M. L. ROLFF

Tot onze spijt moest dit stuk, dat een reactie is op het septembernummer 1965, wat te lang blijven liggen. Red.

STOP EEN LAMMETJE IN UW TANK

Liesbeth van Vlieland

'Vlieland is een klein eiland,' zegt Liesbeth List. 'Er wonen ongeveer zeven honderd mensen. Het eiland is bedekt met grote stranden, bossen en duinen. 's Zomers is het er druk, maar 's winters verlaat iedereen het eiland en dan blijft er een kleine gemeenschap over. De bewoners leven met me mee. Ze bellen mijn moeder op om te zeggen hoe ze mijn optreden op de televisie gevonden hebben: als ik bij de melkboer kom zegt-ie: "Nou, ik vond je niet mooi óf je haar zat slordig", maar als ze het prachtig vonden, dan komen ze hun huizen uit als ze me aan zien komen. Een keer per maand ga ik naar Vlieland. Steeds neem ik boven in de vuurtoren bij mijn vader even een kijkje. Als het erg stormt is het prachtig.'

In Amsterdam leeft iedereen langs elkaar heen. Er wonen honderden mensen in één huizenblok en je weet eigenlijk niet eens hoe je buurvrouw heet. Ergens is dat ook aantrekkelijk. Zodoende kun je tenminste je eigen leventje leiden. En daar houd ik van.

Mijn idool

In maart beginnen we weer met de nieuwe Shaffy Chantant. Hoe ik bij Ramses Shaffy verzeild raakte? Toen ik pas begon te zingen ben ik door een neefje aan Ramses voorgesteld. Hij zei: "Bel mij maar eens op, ik heb vast wel een liedje voor je." Ik dacht dat ie alleen maar aardig wilde zijn. Hij was vroeger mijn idool. Ik vond hem de jeune-premier enzovoort. Hij was een soort god voor mij en deze god zei: "Bel me maar eens op", maar dat durfde ik niet. Achteraf bleek dat hij het gemeend had. Toen mijn eerste TV-optreden wegens technische complicaties niet doorging, las Ramses daarover in de krant. Hij ging daarop naar Hilversum en kreeg inzage in het programma. Hij vond het goed en vroeg of ik bij hem wilde komen werken.

Toon Hermans daarentegen vond mij maar niks. Maar toen hij een liedje van mij hoorde zag hij er toch wat in. Hij heeft mij daarna reusachtig geholpen: uitgelegd wat theater is, hoe je je moet bewegen en wat voor instelling je moet hebben. Ik zag erg op tegen het songfestival in Knokke (zomer 1965), want ik dacht dat ik er niet thuis hoorde. Ik ging er naar toe onder de voorwaarde dat ik mijn eigen liedjes mocht zingen. Toen we éénmaal aan de gang waren viel het best mee. Ik kreeg aanbiedingen in België voor radio en televisie en zelfs in Duitsland en Italië bleken ze geïnteresseerd. Ik weet niet of ik op die aanbiedingen inga. Eerst eens alles rustig bekijken.

In mijn vrije tijd ga ik naar de film, of zo maar met de auto er op uit om te kijken naar het prachtige landschap. Wat de film betreft de mensen die Antonioni gebruikt en de Franse nieuwe mensen (nouvelle vague) zie ik graag. Monica Vitti vind ik geweldig. Ik luister ook graag naar platen. Favorieten: Barbara,

Aznavour, Brel, Streisand, Sarah Vaughan, Sammy Davis en onze Rita Reys. Met politiek bemoei ik me niet. Ik heb het gevoel dat ik er zelf toch niets aan kan doen en ik heb er geen verstand van.

Het chanson is niet aan wetten gebonden en bestaat in iedere taal. Vaak denken men dat het Nederlands zich niet laat zingen, maar dat is een fabel. Als de tekst goed in elkaar zit is het prachtig. In een chanson wordt een gedachte of gevoel in woorden uitgedrukt. Ook een protest-song is een chanson. Ik kan protesteren tegen de geliefde die mij in de steek heeft gelaten. Ik houd van melancholieke chansons maar ook van hele vrolijke. Vooral ik-jij-liedjes en liedjes die over mezelf gaan en met de liefde te maken hebben. Ik moet de liedjes zelf aan kunnen voelen. Als ik zing denk ik altijd aan mezelf, daarom zing ik ze zo graag.

Ik vind het jammer dat ik niet creatief ben, want het zou geweldig zijn als ik mijn eigen liedjes zou kunnen schrijven. Maar het lukt niet. Nu laat ik anderen in mijn huid kruipen. Ik wil graag dat mijn publiek luistert. Zodra er lawaai is of gefluisterd wordt, raak je uit je concentratie. Ik eis dus dat ze hun mond houden of anders weggaan. Ik ben erg teruggetrokken en verlegen, maar als ik eenmaal op het toneel sta stort ik mij volledig in zo'n lied en dan vergeet ik de hele wereld om mij heen.

Jazz is moeilijk

Komt er in Nederland een nieuw zangeresje om de hoek kijken dan gaan ze meteen kijken op wie ze lijkt, wiens timbre ze heeft. Bij mij is het dus Gréco geworden. Toen Françoise Hardy meer in de belangstelling kwam leek ik daar ineens weer op. Ik zou wel jazz willen zingen maar dan moet ik eerst onderwezen worden. Het is vreselijk moeilijk in verband met alle akkoorden.

Mijn handeling is niet beperkt. Ik probeer wel alle overbodige gebaren weg te werken. Als ik een agressief liedje zing dan komt er een agressief gebaar maar dat komt precies wanneer ik het voel. Ik heb grote belangstelling voor de mode. Ik doe niet met de mode mee. Ik denk niet: Nu zijn de korte rokken in de mode, nu gaan de zomen er maar af.

In de toekomst wil ik heel hard gaan werken. Waar het naar toe zal gaan weet ik nog niet. Misschien blijf ik in een vast gezelschap, misschien ga ik een eigen tour-de-chant opbouwen. Ik ben in onderhandeling met Philips-Frankrijk. Wie weet zit ik nu eens in Nederland en dan weer in Frankrijk. Ik stoor mij niet aan platenmaatschappijen. Ik praat helemaal vrijuit. Men moet mij maar accepteren zoals ik ben. Ik weiger een image op te bouwen.

Tot zover Liesbeth List (24). In vele publikaties is er nogal in verheven en overdreven bewoordingen over haar geschreven. Journalisten die onder de indruk

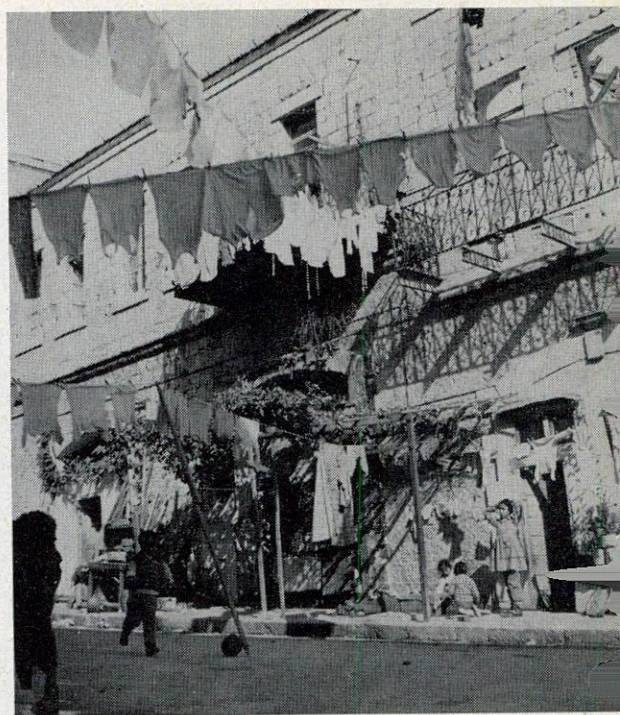

LIESBETH LIST

van haar waren dichtten haar kwalificaties toe als 'Een fin-de siècle meisje; de kwijnende bestudeerde schoonheid; in zich zelf gekeerd en dromerig; een tere en breekbare indruk en een stil en afwerend fragiel wezentje.'

Zegt haar vriend Cees Nooteboom: 'Ze vinden haar Eline Vere-achtig en melancholiek. Dat slaat als een tang op een varken.'

NICO HAASBROEK

JERUZALEM

Tom Weerheym neemt u mee naar Jeruzalem. 'De muur' van Jeruzalem die Jordanië van Israël scheidt loopt midden door deze stad. In het Israëliisch gedeelte, de wijk 'Mea Sjeariem' woont nog de autochtone bevolking. Deze religieuze secte houdt zich nog streng aan de traditionele voorschriften van het Joodse geloof. Op sabbath b.v., de zondag voor de joden, is er geen verkeer in dit stads-gedeelte van Jeruzalem. Men verkiest slechts de stilte.

